

Весна Љ. МИНИЋ*

Снежана П. ПЕРИШИЋ**

Универзитет у Приштини – Косовској Митровици

Учитељски факултет у Призрену – Лепосавићу

ВАЖНОСТ И ЗАСТУПЉЕНОСТ МОРАЛНОГ ВАСПИТАЊА У ПРОГРАМСКИМ САДРЖАЈИМА ПРЕДШКОЛСКИХ УСТАНОВА – СТАВОВИ ВАСПИТАЧА***

Апстракт: Главни циљ истраживања огледа се у анализи ставова васпитача о важности и заступљености моралног васпитања у садржајима плана и програма рада предшколских установа, у односу на пол, године радног стажа и године старости васпитача. Узорак истраживања чинило је 87 васпитача две предшколске установе из Новог Пазара. Од инструмената коришћена је скала ставова васпитача о моралном васпитању, формирана за потребе овог истраживања. Резултати су анализирани применом статистичких тестова t-тест и ANOVA (анализа варијансе), уз помоћ програма SPSS. На основу добијених резултата, ставови о заступљености моралног васпитања у садржајима плана и програма рада показали су се статистички значајни у односу на пол, где су васпитачи женског пола имали позитивније ставове о заступљености садржаја плана и програма рада у односу на васпитаче мушког пола, као и код варијабле радни стаж, где су васпитачи са мање радног стажа имали негативније ставове о заступљености моралног васпитања у садржајима плана и програма рада у односу на васпитаче са дужим радним стажом. Добијени резултати нам указују на другачију интерпретацију садржаја плана и програма међу васпитачима, и сматрамо да је васпитни стил васпитача могао на утиче на ставове које су васпитачи изнели.

Кључне речи: васпитач, садржаји, морално васпитање, предшколска установа.

УВОД

У оквиру својих активности, васпитач треба да води бригу о физичком, психичком, социјално-емоционалном, спознајном развоју као и о развоју стваралаштва. Благовременим увиђањем евентуалних недостатака или чак изузетних способности, дететов развој се може усмерити у позитивном смеру. „Уколико васпитач допринесе правилном развоју детета, резултати ће бити видљиви већ

* Редовни професор, vesna.minic@pr.ac.rs

** Асистент, snezana.perisic@pr.ac.rs

*** Рад је резултат истраживања у оквиру пројекта III 47023 Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

на крају одређеног раздобља, а највише поласком у школу“ (Радосављевић 2011: 65). Пракса васпитања и образовања је сложена, променљива и не може се до краја и детаљно предвидети. Васпитач је стално суочен са новим питањима и изазовима које треба да решава у складу са уверењима, знањима и умењима, кроз рефлексивно преиспитивање теорије и праксе у односу на дати контекст. Из тога следи сва сложеност и особеност професије васпитача и пресудна важност њене улоге.

Савремени приступ васпитно-образовном раду у предшколским установама пре свега подразумева компетентност васпитача да формира позитивно и подстицајно окружење неопходно за рано учење и развој деце. Од вештина васпитача, његове иницијативе, креативних способности и степена ангажованости зависи на који ће се начин одвијати рад у предшколским групама и да ли ће сви потенцијали и ресурси установе бити искоришћени у циљу квалитетног раног учења и развоја деце. С обзиром да је морално васпитање увек и друштвено васпитање, које припрема особу за заједнички живот у оквиру одређених друштвених група и заједница, од изузетног је значаја формирање адекватних вредности, ставова и понашања ради поштовања моралних вредности у животу. Морално васпитање представља најважнији организовани процес формирања и обликовања моралне личности. Како су садржаји моралног васпитања присутни у свим програмима и наставним плановима образовања, главно питање на које желимо да одговоримо јесте у којој мери су ови садржаји присутни у плановима и програмима образовања, и који су ставови васпитача поводом тога. Једно од важних својстава васпитача јесте и морални ауторитет јер пре свега васпитач мора веровати у оно што ради и бити свестан његове улоге. Како би на адекватан начин представљао садржаје моралног васпитања из области свих методика васпитног рада, неопходно је да и сам васпитач има свест о моралу, друштвено пожељном и адекватном понашању јер „морално васпитање предшколског детета подразумева да дете треба да упозна морал групе којој припада, подражавајући особе из блиског окружења и прихватајући њихове савете“ (Минић, Јовановић 2015: 43). Из наведеног произилази да васпитач мора бити високоморална особа која има „развијена морална осећања, савест и која се морално влада из унутрашњег осећаја дужности“ (Требјеџанин 2001: 278).

Садржаје моралног васпитања чине сва одређења „друштвеног живота, интерперсоналних односа односа појединца и заједнице, перцепирање сопственог положаја и улоге у друштвеним заједницама којима појединац припада, односа према себи самом“ (Влаховић и др. 1996: 179). У *Основама програма предшколског васпитања и образовања – Године узлећа* (2018), васпитач у односу на морални развој и васпитање деце пружа подршку у односима, игри, животни практичним ситуацијама, планираним ситуацијама учења и развијању вршњачке заједнице, што указује да су наведене активности пресудне и нераздвајне од од социјалног и моралног развоја деце (Апостоловић, 2022а, Апостоловић, 2022б)..

Чини се значајним преиспитати мишљења оних који директно учествују у васпитно-образовном раду о присутности моралног васпитања у садржајима

плана и програма савремених предшколских установа. Посебно се чини битним доћи до сазнања да ли постоје разлике по овом питању у односу на различите социјалне демографске варијабле.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Проблем истраживања

Васпитачи „својим особинама и обрасцима понашања намерно или ненамерно представљају узор деци са којима се врло често деца поистовећују. Васпитач деци преноси разнолике облике интелектуалног и социјалног понашања (Ђорђевић 2019: 28), „васпитач који се понаша просоцијално пружа добар пример својим васпитаницима а како би они усвојили таква понашања веома је важно да између васпитача и деце постоји однос поверења и уважавања (Јевтић, Васић 2014: 78). Како наведено утиче на формирање личности детета кроз сферу моралног васпитања, у чему је васпитач кључан фактор, истраживање ће указати на ставове васпитача о заступљености моралног васпитања у односу на пол, године старости и године радног стажа са намером да се укаже на значај васпитача у процесу васпитног рада у предшколским установама.

Проблем истраживања

Да ли је и у којој мери морално васпитање засигуњено у садржајима плана и програма рада са децом предшколског узраста, у односу на пол, године старости и дужину радног стажа васпитача (васпитача)?

Предмет истраживања

У односу на овако дефинисан проблем предметом истраживања обухваћено је испитивање различитости ставова васпитача о важности у заступљености садржаја моралног васпитања у садржајима плана у програма савремених предшколских установа у односу на пол, године старости и дужину радног стажа.

Циљеви истраживања

Главни циљ овог истраживања је утврдити ставове васпитача и значајне разлике по полу, годинама старости и дужини радног стажа васпитача о важности и заступљености садржаја моралног васпитања у савременим предшколским установама.

Ово истраживање ће нам помоћи у укључивању моралног васпитања у васпитни процес, као и у повећању свести ставова васпитача из различитих углова, почевши од пола васпитача, па све до година старости и дужине радног стажа. Такође нам може помоћи у осмишљавању различитих метода образовања које ће се заснивати на моралном васпитању. Укључивањем моралног васпитања у васпитни процес код деце ће се развити свест о важности моралних начела и вредности.

Задаци истраживања

Операционализацијом постављеног циља дефинисани су, делећи, истраживачки задаци:

На основу предмета истраживања постављамо следеће истраживачке задатке:

А. утврдити да ли постоје статистички значајне разлике у ставовима испитаника мушког и женског пола у односу на ставове о изражености моралног васпитања у предшколској установи;

Б. испитати да ли постоје статистички значајне разлике у ставовима васпитача о изражености моралног васпитања у предшколској установи у односу на године старости васпитача;

В. одредити да ли постоје статистички значајне разлике у ставовима о изражености моралног васпитања у предшколској установи односу на дужину радног стажа васпитача.

Хипотезе истраживања

На основу постављених задатака истраживања изводимо следеће хипотезе:

1. претпоставља се да се ставови васпитача о изражености моралног васпитања у предшколској установи статистички значајно разликују по полу;

2. претпоставља се да се ставови васпитача о изражености моралног васпитања у предшколској установи статистички значајно разликују у односу на године старости васпитача;

3. претпоставља се да се ставови васпитача о изражености моралног васпитања у предшколској установи статистички значајно разликују у односу на дужину радног стажа васпитача.

Варијабле истраживања

Независне варијабле:

1. пол испитаника (мушки/женски);

2. године старости:

– мање од 30,

– од 30 до 50,

– више од 50;

3. дужина радног стажа:

– мање од 5 година,

– од 5 до 20 година,

– више од 20 година.

Зависна варијабла: важност моралног васпитања

Методе, технике и инструменти истраживања

За реализацију постављеног циља и задатака истраживања коришћена је дескриптивно-аналитичка метода ради добијања информација о структури узрока и релацијама међу варијаблама. Као основна техника коришћено је скалирање ради утврђивања ставова наставника о значају и заступљености моралног васпитања у предшколској установи. С обзиром на то да је ово истраживање по својој природи дескриптивно, конструисана је петостепенa скала процене Ликертовог типа у којој се испитаници процењивали степен свог слагања са понуђеним тврдњама (1- потпуно неслагање, 5 - потпуно слагање. Поузданост скале је испитана применом

Кронбаховог алфа коефицијента, који је за целокупно скалу износио 0.911, што сматрамо као високом поузданошћу. Такође, исти тест поузданости је примењен и на појединачне ајтеме, где се показало да су два ајтема испод очекиване поузданости (0.478 и 0.336), па су иста искључена из даље анализе. Коначна верзија скале обухватала је 4 субскале: важност моралног васпитања за целокупан развој детета, заступљеност садржаја моралног васпитања у предшколској установи, утицај садржаја моралног васпитања на децу предшколског узраста и утицај личних вредности васпитача за правилно спровођење садржаја моралног васпитања у раду.

Популација и узорак истраживања

Узорак истраживања чинио је 87 васпитача предшколске установе *Младосћ* и предшколске установе *Чаролија* из Новог Пазара, где је полна структура чинила 2 испитаника мушког и 85 испитаника женског пола, што нам говори о неуједначености узорка. Што се тиче година старости, највише испитаника је старости од 30 до 50 година (55,2%) нешто мање испитаника је старости мање од 30 година (39,1%), док је најмање испитаника старости преко 50 година (5,7%). Уколико посматрамо године радног стажа, највише испитаника је са радним стажом мањим од 5 година (48,3%), нешто мање испитаника има радни стаж од 5 до 20 година (43,7%), док је најмање испитаника са радним стажом преко 20 година (8%).

Организација и ток истраживања

Истраживање је спроведено у јулу 2022. године на територији општине Нови Пазар. Упитник је послат путем имејла адреса због епидемиолошке ситуације.

Статистичка анализа података

Одговори васпитача разврстани су на оне који доприносе и оне који не доприносе добром разумевању и изражавању ставова о моралном васпитању у савременим предшколским установама.

Статистичка анализа прикупљених података извршена је преко програма СПСС. Добијени резултати су табеларно приказани. За потребе анализе података су коришћени следећи статистички параметри:

- фреквенције (f);
- процентуални приказ (%);
- мере централне тенденције – аритметичка средина (M) и стандардна девијација (SD);
- Т-тест (t).
- АНОВА тест – тест анализе варијансе (F).

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Ставови васпитача о важности моралног васпитања према полу

Код прве утврђене хипотезе, желели смо да испитамо разлике у одговорима испитаника у односу на независну варијаблу – пол. У наредној Табели број 1 приказана је разлика у одговорима испитаника у односу на пол. Примењен је t-тест за утврђивање постојања статистички значајних разлика.

Табела 1- Разлике у одговорима на питања о важности моралног васпитања васпитача у односу на пол испитаника (t -тест)

Важност моралног васпитања	Пол	N	M	SD	t	p
Заступам став да је морално васпитање веома важан фактор за целокупан развој детета	Мушко	2	5,00	,000	,640	,524
	Женско	85	4,78	,465		
Приликом реализације активности стално истичем важност моралног васпитања	Мушко	2	5,00	,000	1,093	,277
	Женско	85	4,48	,665		
Морално васпитање није од великог значаја у раду са децом предшколског узраста па га није неопходно увести у оквиру предшколских активности.	Мушко	2	2,50	1,509	,773	,441
	Женско	85	1,80	,357		
Заступљеност садржаја моралног васпитања	Пол	N	M	SD	t	p
Сматрам да садржаји моралног васпитања нису довољно заступљени у плану и програму са децом предшколског узраста.	Мушко	2	2,00	1,414	2,216	,029
	Женско	85	4,24	,829		
Позитиван утицај моралног васпитања	Пол	N	M	SD	t	p
Моралном развоју посебно доприносе игре у којима се појављује симболичка имитација, као и драмске игре – зато што као битан елемент садрже односе међу људима.	Мушко	2	4,50	,707	,280	,780
	Женско	85	4,34	,795		
Сматрам да морално васпитање поспешује социјализацији деце моралног образовања	Мушко	2	5,00	,000	1,018	,312
	Женско	85	4,44	,763		
Важност личних моралних вредности васпитача	Пол	N	M	SD	t	p
Поддржавањем хуманизама, искрености, поштења, поштовања, равноправности, самосталности, самосвести, послушности, добрих манира поддржавамо и развој моралности код деце	Мушко	2	5,00	,000	,628	,531
	Женско	85	4,76	,526		
Веома је важно да васпитачи кроз свој рад утичу на развој моралности код деце	Мушко	2	4,50	,707	-,505	,615
	Женско	85	4,69	,535		
Сматрам да васпитачи у великој мери утичу на развој моралности код деце у предшколском периоду својим понашањем и личним примером.	Мушко	2	5,00	,000	,815	,417
	Женско	85	4,65	,588		
За успешан морални развој личности морају јединствено деловати васпитачи (васпитно-образовне институције) и родитељи (породица).	Мушко	2	4,50	,707	-,780	,438
	Женско	85	4,78	,513		

На основу резултата приказаних у Табели 1 може се извести закључак:

– применом статистичке анализе екстраховала се значајна разлика у одговорима мушкараца и жена на тврдњу „Сматрам да садржаји моралног васпитања нису довољно заступљени у наставном плану и програму са децом предшколског узраста“, $t = 2,216$ док је статистичка значајност $p = ,029$ (што је мање од граничне вредности $,05$). На основу тога може се закључити да женски испитаници показују већи ниво слагања са наведеном тврдњом $AS = 3,65$ у односу на мушке испитанике $AS = 2,00$.

Узимајући у обзир чињеницу да је полна структура овог истраживања неуједначена и да је много већи број женских испитаница учествовао у истраживању, а што је одраз реалног стања у погледу полне структуре запослених у предшколским

установама, сматрамо да су ови резултати последица управо ове неуједначености, и да би значајност била поништена уколико би се структура по полу уједначила. Са друге стране, мишљења смо да васпитни стил који васпитачи практикују у предшколским установама и ауторитет који постављају у свакодневним активностима, утиче и на употребу и имплементацију доступних моралних садржаја у наставном плану и програму, као и на усвајање истих од стране деце.

На основу приказаних резултата, прву хипотезу можемо делимично да прихватимо.

Ставови васпитача о важности моралног васпитања у односу на старосну структуру

У даљем току рада у Табели 2 приказана је разлика у одговорима испитаника на питања која се односе на важност, заступљеност, позитиван утицај и важност личних моралних вредности васпитача на развој и морално васпитање у односу на независну варијаблу године старости васпитача. За утврђивање разлике примљена је ANOVA (F тест).

Табела 2 – Разлике у одговорима на питање о важности, заступљености, позитивном утицају и важности личних моралних вредности васпитача на развој и морално васпитање у односу на године старости испитаника (ANOVA)

Важност моралног васпитања	Године старости	N	M	SD	F	P
Заступам став да је морално васпитање веома важан фактор за целокупан развој детета.	Мање од 30	34	4,67	,588	1,884	,158
	Од 30 до 50	48	4,87	,334		
	Преко 50	5	4,80	,447		
Приликом реализације активности стално истичем важност моралног васпитања.	Мање од 30	34	4,32	,684	2,151	,123
	Од 30 до 50	48	4,58	,646		
	Преко 50	5	4,80	,447		
Морално васпитање није од великог значаја у раду са децом предшколског узраста па га није неопходно увести у оквиру предшколских активности.	Мање од 30	34	2,08	1,524	1,351	,264
	Од 30 до 50	48	1,62	,959		
	Преко 50	5	1,80	1,788		
Заступљеност садржаја моралног васпитања	Године старости	N	M	SD	F	P
Сматрам да садржаји моралног васпитања нису довољно заступљени у плану и програму са децом предшколског узраста.	Мање од 30	34	3,67	,911	,155	,857
	Од 30 до 50	48	3,60	1,162		
	Преко 50	5	3,40	1,341		
Позитиван утицај моралног васпитања	Године старости	N	M	SD	F	P
Моралном развоју посебно доприносе игре у којима се појављује симболичка имитација, као и драмске игре – зато што као битан елемент садрже односе међу људима.	Мање од 30	34	4,23	,923	1,198	,307
	Од 30 до 50	48	4,37	,703		
	Преко 50	5	4,80	,447		
Сматрам да морално васпитање поспешује социјализацију деце моралног образовања.	Мање од 30	34	4,38	,652	,324	,724
	Од 30 до 50	48	4,50	,850		
	Преко 50	5	4,60	,547		

Важност личних моралних вредности васпитача	Године старости	N	M	SD	F	P
Подржавањем хуманизама, искрености, поштења, поштовања, равноправности, самосталности, самосвести, послушности, добрих манира подржавамо и развој моралности код деце.	Мање од 30	34	4,82	,386	1,000	,372
	Од 30 до 50	48	4,70	,617		
	Преко 50	5	5,00	,000		
Веома је важно да васпитачи кроз свој рад утичу на развој моралности код деце.	Мање од 30	34	4,67	,474	,115	,892
	Од 30 до 50	48	4,68	,589		
	Преко 50	5	4,80	,447		
Сматрам да васпитачи у великој мери утичу на развој моралности код деце у предшколском периоду својим понашањем и личним примером.	Мање од 30	34	4,58	,608	,553	,577
	Од 30 до 50	48	4,70	,581		
	Преко 50	5	4,80	,447		
За успешан морални развој личности морају јединствено деловати васпитачи (васпитно-образовне институције) и родитељи (породица).	Мање од 30	34	4,82	,458	,202	,817
	Од 30 до 50	48	4,75	,564		
	Преко 50	5	4,80	,447		

На основу резултата приказаних у Табели 2 може се закључити да се применом статистичке анализе није екстраховала значајна разлика у одговорима испитаника у односу на њихове године старости ни на једном питању које се односи на заступљеност моралног васпитања. моралног васпитања. Ови резултати нам говоре да су ставови испитаника приближно уједначени, без обзира на године старости испитаника. Због наведеног, постављену хипотезу можемо да одбацимо.

Ставови васпитача о важности моралног васпитања према дужини радног стажа

У даљем току рада у Табели 3 приказана је разлика у одговорима испитаника на питања која се односе на важност, заступљеност, позитиван утицај и важност личних моралних вредности васпитача на развој и морално васпитање у односу на независну варијаблу дужина радног стажа испитаника. За утврђивање разлике примењена је ANOVA (F-тест).

Табела 3 – Разлике у одговорима на питање о важности, заступљености, позитивном утицају и важности личних моралних вредности васпитача на развој и морално васпитање у односу на дужину радног стажа испитаника (ANOVA)

Важност моралног васпитања	Године радног стажа	N	M	SD	F	p
Заступам став да је морално васпитање веома важан фактор за целокупан развој детета.	Мање од 5	42	4,76	,484	,206	,814
	Од 5 до 20	38	4,81	,456		
	Преко 20	7	4,85	,377		
Приликом реализације активности стално истичем важност моралног васпитања.	Мање од 5	42	4,38	,696	1,848	,164
	Од 5 до 20	38	4,55	,645		
	Преко 20	7	4,85	,377		
Морално васпитање није од великог значаја у раду са децом предшколског узраста на га није неопходно увести у оквиру предшколских активности.	Мање од 5	42	2,04	1,413	1,380	,257
	Од 5 до 20	38	1,60	1,001		
	Преко 20	7	1,57	1,511		

Заступљеност садржаја моралног васпитања	Године радног стажа	N	M	SD	F	p
Сматрам да садржаји моралног васпитања нису довољно заступљени у плану и програму са децом предшколског узраста.	Мање од 5	42	3,78	,842	3,166	,047
	Од 5 до 20	38	3,60	1,128		
	Преко 20	7	2,71	1,603		
Позитиван утицај моралног васпитања	Године радног стажа	N	M	SD	F	p
Моралном развоју посебно доприносе игре у којима се појављује симболичка имитација, као и драмске игре – зато што као битан елемент садрже односе међу људима.	Мање од 5	42	4,30	,896	,830	,440
	Од 5 до 20	38	4,31	,701		
	Преко 20	7	4,71	,487		
Сматрам да морално васпитање поспешује социјализацији деце моралног образовања.	Мање од 5	42	4,35	,850	,921	,402
	Од 5 до 20	38	4,52	,687		
	Преко 20	7	4,71	,487		
Важност личних моралних вредности васпитача	Године радног стажа	N	M	SD	F	p
Подржавањем хуманизама, искрености, поштења, поштовања, равноправности, самосталности, самосвести, послушности, добрих манира подржавамо и развој моралности код деце.	Мање од 5	42	4,78	,470	,945	,393
	Од 5 до 20	38	4,71	,611		
	Преко 20	7	5,00	,000		
Веома је важно да васпитачи кроз свој рад утичу на развој моралности код деце.	Мање од 5	42	4,73	,445	,987	,377
	Од 5 до 20	38	4,60	,638		
	Преко 20	7	4,85	,377		
Сматрам да васпитачи у великој мери утичу на развој моралности код деце у предшколском периоду својим понашањем и личним примером.	Мање од 5	42	4,61	,622	,523	,595
	Од 5 до 20	38	4,68	,574		
	Преко 20	7	4,85	,377		
За успешан морални развој личности морају јединствено деловати васпитачи (васпитно-образовне институције) и родитељи (породица).	Мање од 5	42	4,83	,437	,643	,529
	Од 5 до 20	38	4,71	,6110		
	Преко 20	7	4,85	,377		

На основу резултата приказаних у Табели 6 може се закључити да се:

– применом статистичке анализе екстраховала значајна разлика у одговорима испитаника на питање „Сматрам да садржаји моралног васпитања нису довољно заступљени у плану и програму са децом предшколског узраста“ у односу на године радног искуства испитаника, $F = 3,166$, статистичка значајност $p = ,047$ што је мање од граничне вредности $,05$. Највеће слагање са наведеном тврдњом имају испитаници са годинама радног искуства мањим од 5 година $AC = 3,78$. Аритметичка средина одговора испитаника са радним искуством од 5 до 20 година $AC = 3,60$ док се са тврдњом најмање слажу испитаници са радним искуством преко 20 година $AC = 2,71$;

– код осталих тврдњи статистички значајна разлика није потврђена.

Мишљења смо да добијене значајности можда не би биле присутне, уколико се структура узорка уједначила. Са друге стране, морамо да скренемо пажњу и на то да су испитаници са дужим радним стажом много више користили наставне планове и програме, и да су у свом раду прилагођавали понекад штуре податке са практичним примерима, па су се у овом случају више ослањали на лична искуства,

и тиме нису осетили мањак садржаја моралног васпитања у формалним наставним плановима, док су васпитачи са мање година радног стажа стриктно пратили дате садржаје из простог разлога одсуства искуства у раду са децом.

Такође, а узимајући у обзир истражање спроведено од стране аутора Ђигића (Ђигић 2013), мишљења смо да су испитаници са краћим радним стажом склонији примени интракционистичког стила васпитања који карактеришу висок степен уважавања личности деце, њихових иницијатива и идеја, као и слобода избора, где су васпитачи ти који ослушкују дечије потребе и користе садржаје наставног плана и програма у оној мери у којој она покривају заинтересованости деце, у односу на васпитаче са дужим радним стажом који су склонији интервенишућем стилу васпитања, и који сву моћ и контролу над ситуацијом у групи држе у својим рукама, па су самим тим и садржајим који се налазе у наставном плану и програму под утицајем искуства у раду, препознати као адекватни за морално васпитање и много чешће употребљавани у току рада.

На основу горе поменутог, постављену хипотезу можемо делимично да прихватимо.

ДИСКУСИЈА И ЗАКЉУЧАК

Предшколске и школске установе се сматрају веома важним институцијама у којима се обликује понашање деце и формирају њихове личности. Образовање и васпитање играју суштинску улогу у развоју когнитивних, бихејвиоралних али и моралних способности и понашања. Поменуте установе функционишу по принципу норми и правила, па самим тим се и рад, као и понашање васпитача и наставника ограничава на очекивана и прописана. С обзиром да васпитачи имају веома значајну улогу у моралном развоју деце, одговорни су да на адекватан начин предоче деци и науче их важности поштења, посвећености и исправног понашања. Деца углавном идеализују васпитаче и на тај начин додатно прате и преузимају њихова понашања. Самим тим, инклузија моралног васпитања кроз едуктивни садржај и план рада васпитача је изузетно значајна, како би се деци представили морални чиниоци и значај моралности на адекватан начин, а све у циљу правилног моралног развоја и формирања личности код деце. Васпитачи су директно укључени у развој морала и понајвише они учествују у моралном обликовању најмлађих.

Адекватност учења и развоја моралног васпитања директно утиче на адекватност моралног понашања у даљем развоју деце, али и на формирање личности. Морално васпитање на зависи само од предшколске установе и васпитача, већ и од других фактора као што су родитељи, окружење, традиција и култура. Моралност као знање ће директно, у каснијем добу детета утицати на морално понашање, које ће водити до моралне акције, па је од изузетне важности у раној доби детета успоставити праве темеље моралних норми и васпитања. Како су садржаји плана и програма рада који се примењују у предшколским установама ригидни и сиромашни са садржајима који указују и помажу развоју морала и моралног васпитања код деце, садржаји плана и програма би се требали ревидирати и допунити изабраним садржајима који помажу развоју моралних принципа, циљева и моралних акција,

а све у сврху адекватнијег развоја моралног васпитања код деце и постављања чврстог ослонца за даље развоје моралних понашања и норми.

Резултати спроведеног истраживања дају основа за неколико важних закључака:

– васпитачи мушког и женског пола показали су подједнаке ставове о важности моралног васпитања и утицају васпитача на развој моралног васпитања код деце, осим код заступљености моралног васпитања у садржајима плана и програма рада са децом предшколског узраста, где се показало да су васпитачи женског пола имали негативније ставове у односу на васпитаче мушког пола;

– васпитачи са радним стажом мањим од 5 година имали су негативније ставове о заступљености моралног васпитања у садржајим плана и програма рада са децом предшколског узраста, од старијих колега васпитача, који су сматрали да је заступљеност моралног васпитања у садржајима плана и програма рада ипак у некој мери присутна.

С обзиром да су особе женског пола у већој мери асертивније, самим тим се и моралне вредности усвајају на прихватљивији начин, јер се грешке које деца праве лакше прихватају од стране васпитача женског пола. Ову констатацију би требало узети у обзир са великом пажњом, јер смо мишљења да се ове разлике не би екстраховале да је узорак по полу био уједначен (мушки пол – 2 испитаника, женски пол – 85 испитаника). Са друге стране, дужина радног стажа као један од демографских показатеља, има своје ограничености. Васпитачи који имају мање радног стажа су млади, мотивисани и још увек теже ка афирмацији, али и имају мањи ниво сагоревања и искуства у раду, а много већи праг толеранције на стрес. Са друге стране, негативнији ставови код васпитача са дужим радним стажом могу да нам укажу на много бољу упознатост са садржајима плана и програма рада са децом, али и са личним искуством у раду, где су, након дугог низа година, васпитачи на својствен начин, пронашли начин на који да модификују и користе садржаје плана и програма рада у сврху развоја моралног васпитања, примењујући лично искуство у раду и лични осећај за материју, као и емотивни контекст разумевања потреба детета и прилагођавања теорије у праксу.

Препоруке за будућа истраживања би свакако била превасходно уједначавање структуре узорка према демографским карактеристикама као што су пол, године старости испитаника и радни стаж. Такође, мишљења смо да би ставови о заступљености моралног васпитања могла да се доведу у везу и са васпитачким стилем васпитача, што би дефинитивно било занимљиво за испитати и довести у везу.

ЛИТЕРАТУРА

- Апостоловић 2022 а: Ивана Апостоловић. „Захтеви и задаци васпитача у функцији моралног развоја и васпитања деце раних узраста у предшколским програмима/курикулумима у Републици Србији и Републици Хрватској“. *Норма*, 27 (1), 53–68. <https://doi.org/10.5937/norma27-37129>
- Apostolović 2022b: Ivana Apostolović. „Dečja igra u predškolskim programima/kurikulumima u Republici Srbiji i Republici Hrvatskoj u funkciji moralnog razvoja i vaspitanja dece ranih uzrasta“. *Krugovi detinjstva - časopis za multidisciplinarna istraživanja detinjstva*, 10(1), 28–38. <https://doi.org/10.53406/kd.v10i1.46>

- Влаховић и др. 1996: Бошко Влаховић, Јован Ђорђевић, Бранко Јовановић, Новак Лакета, Никола Поткоњак, Недељко Трнавац. *Општи педагошки (за стиуденте учитељских факултета)*. Београд: Учитељски факултет.
- Ђигић 2013: Гордана Ђигић. *Личност наставника и стилски утицаји на разредом*. Докторска дисертација. Ниш: Филозофски факултет.
- Ђорђевић 2019: Маријола Ђорђевић. „Улога наставника у подстицању просоцијалног понашања ученика“. *Зборник радова Педагошког факултета*, 22 (21), 27–44.
- Јевтић–Васић 2014: Бисера Јевтић, Александар Васић. „Наставник – фасилитатор просоцијалности“, *Синтеза*, бр.6, 75–86.
- Минић–Јовановић 2015: Весна Минић, Марија Јовановић. „Потреба, значај и садржаји моралног васпитања у млађим разредима основне школе“. *Зборник радова Учитељског факултета у Призрену–Лейосавић*, 11 (9), 37–50.
- Основе програма предшколског васпитања и образовања – Године узлећа* (2018). Београд: Просветни преглед.
- Радосављевић 2011: Слободанка Радосављевић. *Пути једног васпитача*. Београд: Публик практикум.
- Trebešanin 2001: Žarko Trebešanin. *Rečnik psihologije*. Beograd: Stubovi kulture.

Vesna Lj. MINIĆ

Snežana P. PERIŠIĆ

IMPORTANCE AND REPRESENTATION OF MORAL EDUCATION
IN THE PROGRAM CONTENTS OF PRESCHOOL INSTITUTIONS
- TEACHERS' ATTITUDES

SUMMARY

The main goal of the research is reflected in the analysis of teachers' views on the importance and representation of moral education in the contents of the work plan and program of preschool institutions, in relation to gender, years of service and years the age of the teacher. The research sample consisted of 87 teachers from two preschool institutions from Novi Pazar. Among the instruments used was the scale of educators' attitudes about moral education, formed for the purposes of this research. The results were analyzed using statistical tests t-test and ANOVA (analysis of variance), with the help of the SPSS program. Based on the obtained results, the views on the representation of moral education in the content of the work plan and program proved to be statistically significant in relation to gender, where female educators had more positive attitudes about the representation of the content of the work plan and program in comparison to male educators, as well as with the variable length of service, where educators with less work experience had more negative views about the prevalence of moral education in the content of the work plan and program in compared to teachers with longer working experience. The obtained results indicate a different interpretation of the contents of the plan and program among educators, and we believe that the educational style of the educators could have influenced the views expressed by the educators.

Key words: teacher, content, moral education, preschool institution.